

DE VOLGENDE GENERATIE

Hij was vijfenzestig, het was mooi geweest, hij stopte met werken. Hij droeg de zaak over aan zijn laatst overgebleven medewerker die het bedrijf voortzette. Maar elke dag kwam hij naar beneden – dat was een halve eeuw zijn routine geweest – en maakte een praatje met klanten en buurtgenoten die hem met liefde behandelden. Soms liep hij de winkel uit naar de Waterkant, waar de kleermakerij van Rustam had gestaan, de plek achter de markt waar hij bacoven had gekocht, de bar van zijn broer van de plantage. Hij liep een rondje langs bekenden op de markt en stopte bij Baboe – nog altijd in de Steenbakkerijstraat – voor een praatje.

Op andere dagen liep hij 's morgens het erf op, om het enkele uren later netjes opgeruimd achter te laten. Een enkele keer nam hij nog plaats achter de naaimachine en verraste zijn kleinkinderen met nieuwe pyjama's; de maat opnemen was niet nodig.

Toen in 1992 ook de laatste medewerker verhuisde, sloot S.R. Sing's Kledinghuis de deuren, na vijftig jaren de buurt te hebben gediend.

Vlot huurden wij de winkelruimte van onze vader om er een handeltje in levensmiddelen te starten. Wij waren immers naarstig op zoek naar mogelijkheden om onze inkomens aan te vullen. Want in Suriname was het slecht blijven gaan. De in 1987 gekozen regering was in december 1990 weer door een staatsgreep afgezet. De burgerregering die negen maanden later aantrad kon opnieuw beginnen op de puinhopen van slecht bestuur, inflatie en schaarste.

Wij, broers en zussen, besloten om met onze gezinnen ten minste één keer in de maand samen om de tafel te zitten, informatie uit te wisselen en elkaar te helpen het hoofd boven water te houden. Zo was de provisiehandel tot stand gekomen.

Met voldoening keek vader toe. Onze saamhorigheid moet hem herinneringen hebben gegeven aan de band met zijn broers op Parnjás. Hij bood aan om de ontmoetingen bij hem thuis te houden, dan zorgde hij ervoor dat er doks op tafel kwam. Zo werd elke bespreking een familiefeestje.

Maar in 1991 gebeurde toch wat al sinds 1975 was blijven smeulen: twee van zijn kinderen emigreerden. Asje vertrok met haar gezin naar Nederland, Iwan volgde een jaar later. Beiden waren harde werkers, maar hun inspanningen verdorpen in de onvruchtbare bodem van falend nationaal bestuur en worstelingen om het land op orde te krijgen. Met hun inkomens konden ze elke maand weer minder doen. Maar er ging nog veel meer fout.

Iwan: 'Mijn zoon zit hier op de school, maar wat is het dat ik hem echt te bieden heb? De school heeft geen lesmateriaal voor de kinderen. Vinand is nog maar een kleuter, hij werd door de juffrouw verboden om naar het toilet te gaan terwijl hij moest plassen. Dat is vandaag het geval. Materiële voorzieningen, fatsoen, begrip, alles blijft achteruithollen. Waar denk je dat dit zal eindigen? Denk je dat ik ooit, ondanks alle inzet, in staat zal zijn om vooruit te komen, te bouwen, een goede auto te kopen?'

Iwan en Asje waren tieners toen hun ouders in 1975 hadden besloten in Suriname te blijven. Toen ze volwassenen werden en zelf konden beslissen waren ze niet vertrokken, niet in 1980 toen de dictatuur gevestigd werd, niet na de Decembermoorden van 1982, en ook niet toen de crisis vanaf 1985 het ene na het andere dieptepunt bereikte. Ze waren blijven proberen. Maar hoop en vertrouwen waren afgebrokkeld totdat ze bitter hadden vastgesteld dat ze al die jaren een verloren strijd hadden gestreden. Nu, aan het eind van de rek, hadden ze het moeilijkste besluit in hun leven genomen en waren vertrokken.

Ze waren Nederlanders van geboorte. De ellende die zij – en met hen vele lotgenoten – vervolgens in Nederland meemaakten om hun nationaliteit van geboorte te herkrijgen was een mensonwaardig drama erbovenop.

Ze vertelden vader niet duidelijk dat ze emigreerden, maar hij begreep wel wat er gebeurde. Zo was het voor iedereen draaglijker. Hij hield zielsveel van al zijn kinderen, maar Iwan was zijn oogappel, en heimelijk had hij erop gerekend dat hij zijn oude dag bij hem zou slijten. Die zorgvuldig gekoesterde hoop vervloog. Iwan wist over de wens van zijn vader, zelf wilde hij ook niets liever. Nu werd hij verscheurd door een onmogelijke keuze: voor wie moest hij kiezen, voor zijn vader of voor zijn gezin?

Door brieven en foto's bleef Nandoe goed op de hoogte van hoe het de twee in Nederland verging, maar hij zou Nandoe niet zijn als hij het niet met eigen ogen zag. Dus vloog hij er in 1994 naartoe. Hij zag dat hun administratieve zaken onduidelijk en onzeker waren, ze spanden zich in om

de eindjes aan elkaar knopen. Ze waren armoedig gehuisvest, maar ze hadden allebei toch al een woning gekocht. En de kleinkinderen werden met liefde grootgebracht.

Hij herkende zijn eigen geschiedenis: een doel voor ogen, geloof, inzet en doorzetting, de durf om problemen te overwinnen, en als het niet anders kon, ook door armoede gaan. Het was het pad dat hij en Trees lang geleden ook gevolgd hadden.

Hij bemoedigde ze en gaf hun zijn spaargeld dat hij kon missen. Hij had geen misplaatst medelijden, ze kwamen er echt wel. In een aantal stappen zouden ze betere woningen en vervoermiddelen aanschaffen en de kleinkinderen zouden niets tekortkomen. Trees zou precies dezelfde conclusies getrokken hebben. Droevig om het afscheid, maar gerustgesteld over wat hij had gezien reisde hij naar Suriname terug.

Toen hij in september zijn zeventigste verjaardag herdacht waren de twee in Nederland nog altijd verstrikt in administratieve ellende tot herkrijging van hun nationaliteit. Maar thuis in de Prinsenstraat was er een feest voor hem georganiseerd. Het betegelde erf was versierd met palmtakken en bloemen, op de tafels flikkerde het zachte licht van brandende kaarsen. Aan de donkerblauwe septemberhemel fonkelden sterren terwijl de wind over het feestelijke tafereel trok. Familie en vrienden waren aanwezig en voerden geanimeerde gesprekken, daar doorheen klonk het vrolijke geluid van spelende kinderen. En op deze avond verzorgde zijn vriend uit het verre verleden, uit de tijd van het Indian Orchestra, Soekhram Akkal, de muziek voor hem.

Hij had de hele dag aanloop. 's Morgens stapte Satish bij hem binnen, zette een ontbijt voor hem klaar, maakte een babbeltje en vertrok dan naar zijn werk. Satish was een goede echtgenoot voor Anne en een attente schoonzoon. Nandoe had zoveel twijfels over hem gehad, maar had zijn mening moeten bijstellen. In de vroege middag, direct na school, brachten Lita en Sadhana hem zijn lunch. En in de namiddag, na ons werk, stapten Rommy en ik binnen en maakten een praatje met hem op het balkon. Ook Leo's weduwe zocht hem vaker op.

'Zij kan alleen maar over Leo praten,' verzuchtte Nandoe. Hij was vergeten dat het hem precies zo was vergaan. Het had jaren geduurd voordat zijn leed over Trees' overlijden minder was geworden. Hij treurde niet meer om haar, maar weg was ze nooit geweest.

Midden jaren negentig, toen ik ouder en wijzer was, opende ik op een avond de doos met alle brieven die ik destijds tijdens mijn studie in Nederland had ontvangen van moeder, broers en zussen, en de enkele van vader. Ik las ze weer, een voor een, tot de volgende ochtend. Ik was gaan slapen, was in de middag wakker geworden en had doorgelezen totdat de doos leeg was.

Veel beter dan twee decennia geleden beseftte ik dat mij met elke brief een pakketje zorg en zegen, liefde, vertrouwen en hoop was toegestuurd. Nadat ik dit met Rommy deelde, kwam die enkele avonden naar mij toe en vertelde mij rustig de achtergrond van thuis in de Prinsenstraat, waar ik maar vaag bij had stilgestaan.

‘Toen je in 1974 vertrok, was gebleken dat het gezin één geheel was geweest, iedereen had een plaats, en het functioneerde goed zolang alle delen er waren. Toen jij vertrok was dat niet meer het geval en dat had invloed, het meest op vader en moeder. Er was, zeker in het begin, geen ander onderwerp dat zij bespraken dan jouw afwezigheid. Als wij aten dachten ze aan je; zou jij gegeten hebben, wat had je gegeten. Als er thuis iets lekkers klaargemaakt werd, kwiekwie of doks, waren hun zorgen groter dan dat ze van hun maaltijd genoten. Als er een brief of een geluidsbandje van je kwam hadden ze tranen in de ogen.

Vader en moeder hadden een jeugd gekend waarin zij hun eigen moeilijkheden hadden overwonnen. Het had ze sterk gemaakt en ze het vertrouwen gegeven dat ze problemen konden overwinnen. Maar deze ervaring, één van hun kinderen uit huis, ver weg, was nieuw voor ze en waarschijnlijk ingrijpender dan ze hadden voorzien.

Jij hield ervan om muziek af te draaien, toen je vertrok deed niemand dat meer. Ik had een dag besloten dat het zo niet verder kon en begon zelf plaatjes af te draaien in huis.

Vader en moeder waren wanhopig, moesten zij net als die tienduizenden ook emigreren? Er waren genoeg goede redenen om het te hebben gedaan.

Als je met de vakanties in Suriname was, was de blijdschap zeker om jou persoon; wij hielden allemaal van je. Maar het was de voltalligheid van het gezin dat zoveel geluk gaf?

Nu, vele jaren later, blijkt dat wij met zijn drieën, Stanley, Rommy en Iwan, onafhankelijk van elkaar met een schuldgevoel hebben gelopen. Alle drie hebben we ons indertijd uitgesproken tegen emigratie naar Ne-

derland. Ik in een brief, Rommy en Iwan tijdens het gezinsberaad van 1975. Het was met Suriname zo anders gelopen. En wij hebben ons vaker afgevraagd of we indertijd wel een goed standpunt hadden ingenomen. Hoe zou het zijn geweest als wij toen wel geëmigreerd waren, zou moeder dan nog in leven zijn, zou er minder leed zijn geweest?

In Nederland kwam Iwans vestiging eindelijk in orde, hij kon een baan krijgen maar niet als luchtverkeersleider waarvoor hij was opgeleid. Hij kreeg een aanbod om tot douanier opgeleid te worden.

‘U hoeft geen betrekking te accepteren beneden uw capaciteiten,’ was hem tijdens het sollicitatiegesprek voorgehouden. Iwan antwoordde in de traditie waarin hij was opgebracht: ‘Weet u, ik ben hiernaartoe gekomen in het belang van mijn gezin, ik ben niet van plan om mijn hand op te houden, ik wil mij inzetten. Ik hoef niet bovenaan de ladder te beginnen, ik kan klimmen. Wat ik nodig heb is dat ik op de ladder kom.’

Iwan en Lies zorgden ervoor dat hun zonen de kans kregen op goede scholen. Iwan kwam zo vaak als maar kon naar Suriname, speciaal voor vader, die daar gelukkig van werd. Elke ochtend ontbeten ze, bespraken de hele dag van alles en nog wat en gingen samen de deur uit. Maar als Iwan enkele weken later vertrok ondervonden beiden leed.

‘Hoe doe je dat,’ vroeg Iwan’s witte collega. ‘Ik ben hier in Nederland geboren en woon mijn hele leven in een huurwoning, jij bent hier pas enkele jaren en hebt al een huis gekocht.’

Iwan trad in de voetsporen van zijn ouders en legde het hem uit. ‘Lies en ik hebben goede afspraken over geld. We doen onszelf en zeker onze kinderen nooit tekort, maar wij overleggen wel wat nodig is en wat niet. Wij gaan zorgvuldig om met geld. En wij doen dat altijd, als we boodschappen voor de week halen, of kleding nodig hebben, met transport of als wij op vakantie gaan, wij letten altijd op prijzen en wegen af. Ik moet netjes gekleed gaan, maar moet ik daarom de duurste pakken hebben? Wat geeft het mij, status? Moet ik op alle dagbladen en tijdschriften geabonneerd zijn terwijl ik het belangrijkste nieuws elke dag in de huiskamer heb, en er bibliotheken zijn? Als ik elke maand huur betaald is het huurbedrag “verloren” geld. Maar als ik de hypotheek van mijn huis betaald, is elke aflossing weer een stuk eigen vermogen totdat het huis helemaal van ons is.’

Iwans collega had goed geluisterd en vervolgens met zijn vriendin ge-

praat: binnen een jaar kochten zij hun eerste woning.

Ook Asje bouwde in Nederland haar carrière in de verpleging uit tot ze uiteindelijk werd wat ze als klein meisje in de eetkamer van de Prinsenstraat voor het schoolbord het liefst speelde, juffrouw. Ze zou leraar worden voor verpleegkundigen, en opleidingen verzorgen in Nederland en China.